

УДК 378+159.9

*ОЛЕКСАНДРА КУЗЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри українознавства і філософії, Івано-Франківський національний медичний університет, Україна
ORCID iD 0000-0003-1900-1196
oleksandrakuz@ukr.net*

*ЛЮДМИЛА МАЦУК, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти, ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна
ORCID iD 0000-0003-0472-6813
plo4447@ukr.net*

*МАРІЯ АДАМІВ, викладач фахового медичного коледжу Івано-Франківського національного медичного університету, Україна
ORCID iD 0000-0001-8599-4160
mega-mega_m@ukr.net*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОГО ТИПУ "ЛЮДИНА - ЛЮДИНА" ДО МІЖСОБОВОГО СПІЛКУВАННЯ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО МОВНОГО ЕТИКЕТУ

*OLEXANDRA KUZENKO, Candidate of Pedagogical Sciences, Docent of the Department of Ukrainian Studies and Philosophy, Ivano-Frankivsk National Medical University, Ukraine
LIUDMYLA MATSUK, Candidate of Pedagogical Sciences, Docent of the Department of Theory and Methods of Preschool and Special Education, State Higher Educational Institution "Vasyl Stefanyk Precarpathian National University", Ukraine
MARIA ADAMIV, Teacher of a Professional medical college, Ivano-Frankivsk National Medical University, Ukraine*

TRAINING OF FUTURE PROFESSIONALSPECIALISTS OF TYPE "MAN TO MAN" FOR INTERPERSONAL COMMUNICATION BY MEANS OF UKRAINIAN SPEECH ETIQUETTE

Стаття присвячена проблемам підготовки майбутніх фахівців професійного типу "людина-людина" до міжособового спілкування. Авторами обґрунтовується значення міжособового спілкування в реалізації професійних завдань фахівців у галузі освіти та охорони здоров'я. Акцентується на гуманістичній спрямованості міжособового спілкування та значенні українського мовного етикету у формуванні їх професійної готовності до ефективної комунікації.

Ключові слова: міжособова комунікація, український мовний етикет, професійний тип "людина-людина", професійна підготовка.

The article is devoted to the problems of training future professionals of the

professional type "man to man" for interpersonal communication. The importance of interpersonal communication in the implementation of professional tasks of specialists in the field of education and health care is substantiated. Emphasis is placed on the humanistic orientation of interpersonal communication of these specialists and the importance of Ukrainian language etiquette in the formation of their professional readiness for effective communication.

Key words: interpersonal communication, Ukrainian language etiquette, professional type "man to man", professional training.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Економічний розвиток сучасного глобалізованого суспільства зумовлює полівекторність трудової

діяльності людей, пріоритетне місце в якій, попри суттєвий інформаційно-технологічний прогрес, продовжує займати професійний тип "людина-людина". Характерною ознакою діяльності фахівців означеної категорії є безпосередня взаємодія з іншими людьми. Відтак важливою умовою ефективності їх професійної взаємодії є вміння спілкуватися, контактувати з оточуючими, досягати взаєморозуміння під час реалізації фахових завдань. Завдяки цьому вони можуть налагоджувати комунікацію, взаєморозуміння з учнями, пацієнтами, клієнтами, членами колективу, таким чином досягаючи позитивного результату у виконанні своїх професійних обов'язків. Зважаючи на те, що основним предметом праці у групі професій цього типу є людина, то для її освіти, охорони здоров'я, на-

дання різноманітних послуг та менеджменту необхідна спеціальна додипломна підготовка, важливе місце в якій відводиться формуванню комунікативних якостей та здатності до міжособистісного спілкування.

Провідним завданням підготовки майбутніх фахівців професійного типу "людина-людина" до міжособистісного спілкування засобами українського мовного етикету є формування мовленнєвої культури. Цей аспект освітнього процесу сучасних ЗВО України правомірно розглядати не тільки з дидактичної, філологічної, але й суспільно-політичної точки зору, оскільки він певною мірою пов'язаний з різними видами комунікації і є дотичним до всіх, без винятку, носіїв української мови. Попри те, що кожний третій член сучасного українського суспільства - здобувач середньої спеціальної чи вищої освіти, рівень володіння культурою мовлення представниками різних професійних типів, у тому числі і професійного типу "людина-людина", бажає бути кращим (Яців, 2019).

Аналіз досліджень і публікацій.

Проблеми професійного становлення особистості, аналіз мотивів вибору професії та визначення професійно важливих якостей стали предметом вивчення таких сучасних українських учених, як В. Доротюк, Ф. Левченко, В. Рогоза, М. Піддячий, В. Чудакова, М. Васьківський.

В основі сучасної типології фахової діяльності покладено класифікацію професій, розроблену колективом російських учених під керівництвом доктора психологічних наук, академіка Є. Клімова. Означена класифікація, у свою чергу, базується на встановленні взаємозв'язку між професійними вимогами до фахівця та предмета його праці, мети, знарядь (засобів) і умов трудової діяльності (Доротюк, Рогоза, 2019, с. 31).

Вивчення механізму спілкування та його впливу на свідомість суб'єкта відображено в численних наукових працях у галузі психології, зокрема, В. Борева, А. Брудного, Ж. Вірної, А. Деркач, В. Кан-Калик, А. Коваленко, О. Леонтьєва, А. Назаретян, В. Петренко, Є. Селезньова, В. Степанського, О. Тихомирова, Ю. Шерковін та інших.

Міждисциплінарний підхід до про-

блеми спілкування і комунікації знаходимо у філософських (В. Афанасьєва, Д. Дубровського, О. Феофанова, Ю. Шрейдера), мовознавчих (А. Волкова, Ю. Лотмана, Я. Пруха) та соціологічних (А. Тимуша) дослідженнях.

Відтак у працях О. Ахманової, Л. Барановської, Ф. Бацевича, В. Галузяка, І. Дроздової, Л. Зотової, С. Іванова, К. Климової, В. Кан-Калика, С. Мусатова, Н. Костриці, Н. Чепелевої та ін. розкриваються різні сторони професійного спілкування.

У сучасних мовознавчих, лінгвістичних та етнопедagogічних дослідженнях активно вивчаються національно-культурні особливості мовного етикету українського народу. Так, у дослідженнях лінгвістів та педагогів Н. Бабич, Ф. Бацевич, С. Богдан, О. Воропая, М. Стахіва, М. Стельмаховича, Г. Царевич та ін. окреслено історичні чинники формування українського мовного етикету, визначено його функції та структурні компоненти.

Окремим напрямом досліджень науковців стала конкретизація шляхів відродження традицій дотримання мовного етикету та його оновлення на сучасному етапі; розкриття його сутності та функцій, а також застосування вербальних та невербальних компонентів спілкування в мовному етикеті сучасних українців (Стельмахович).

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначаючи особливості підготовки майбутніх фахівців професійного типу "людина-людина" до міжособистісного спілкування засобами українського мовного етикету, необхідно врахувати найважливіші специфічні особливості сутності професійного спілкування, визначені сучасними дослідниками. У літературних джерелах зустрічається щонайменше три групи семантичного значення слова "спілкування" – створення спільноти, цілісності, об'єднання або обмін інформацією. У визначенні поняття спілкування О. Ахманової зазначено, що "спілкування - це багатоплановий процес установалення й розвитку контактів між людьми, що породжується потребами сумісної діяльності й уключає обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння іншої людини. Це один з неодмінних елементів спільної діяль-

ності людей у всіх сферах, що полягає у взаємодії, як мінімум двох суб'єктів (осіб, груп, соціумів) – комуніканта й реципієнта з метою передачі інформації, взаємовпливу, взаємозаміни" (Ахманова, 1969, с. 411).

Отже, спілкування – це не тільки обмін інформацією, оскільки під час нього підтримуються емоційні стосунки двох чи кількох індивідів, кожен з яких є активним суб'єктом. Це процес контакту мовців, що включає обмін інформацією, сприйняття й розуміння співрозмовника, у результаті чого забезпечується спільна успішна діяльність.

Фахівці стверджують, що у філософських, психологічних, соціально-педагогічних наукових джерелах налічується близько двохсот праць, у яких розкривається значення такої складної та поліфункціональної категорії, як спілкування. Більшість дослідників правомірно вважають, що для вирішення професійних завдань представників соціально-педагогічної галузі пріоритетне значення має саме культура спілкування – гармонійне поєднання знання, творчої дії, почуттів і спілкування, яке виступає засобом передачі форм культури і суспільного досвіду (Спіріна).

У науковій літературі існує різне тлумачення терміна "професійне спілкування". У мовознавчих дослідженнях акцентується на тому, що в основі професійного спілкування лежать поняття "літературна мова" і "професійне мовлення". На думку доктора філологічних наук, професора М. Пентилюк, "залежно від того, наскільки добре мовець знає мову, один і той же зміст він виражає більш або менш вдало, правильно, у більш чи меншу звичаєвому режимі". Учена зазначає, що професійне мовлення як процес обміну думками в певній галузі знань чи діяльності реалізується в усній і писемній формах, у монолозі та діалозі (полілозі) (Пентилюк, 2011).

Відповідно Л. Мацько наголошує, що професійна мова "забезпечує різні комунікативні потреби в професійній сфері, виділяється відповідно до сфери трудової діяльності, у якій вона функціонує, і відрізняється від інших професійних мов своєю лексико-семантичною системою" (Мацько, 2007, с. 53).

Доводиться констатувати, що в науково-методичній літературі не знаходимо уніфікованого визначення сутності професійного спілкування. Так, автори С. Дорошенко, С. Іванова та ін. означають його як форму спілкування в певних сферах діяльності.

Л. Барановська розглядає професійне спілкування як важливий чинник оптимізації процесу оволодіння професією, наголошуючи, що професійне спілкування – "це форма сучасної української літературної мови, специфіку якої зумовлюють особливості спілкування у виробничо-професійній сфері: мета, функції, ситуація, особистісні риси учасників спілкування" (Барановська, 1995, с. 25).

На думку О. Тищенко, володіння фахівцем професійним спілкуванням передбачає, передусім, знання власне мови професійного спілкування. Це вказує на знання спеціальної термінології, особливостей побудови синтаксичних конструкцій, тексту тощо, що забезпечує сформованість мовної компетенції особистості. Наступною важливою складовою опанування професійним спілкуванням, згідно із судженнями О. Тищенко, є здатність використовувати ці знання на практиці, доречно поєднуючи вербальні та невербальні засоби спілкування відповідно до конкретної ситуації, професійного завдання, тобто сформованість комунікативних навичок (Тищенко, 2003, с. 56).

Характеризуючи професійне спілкування, М. Пентилюк подає такі його структурні елементи: 1) комунікативний, що передбачає обмін інформацією між людьми; 2) інтерактивний, що полягає у взаємодії людей, які спілкуються, на основі виконання сумісної діяльності; 3) перцептивний, що означає спілкування шляхом сприймання один одного партнерами і встановлення взаєморозуміння на цій основі (Пентилюк, 2011, с. 147).

Відтак Н. Голярдик, Л. Дика у своєму науковому висліді конкретизували особливості професійного спілкування в освітній галузі, наголосивши, що педагогічне спілкування завжди є цілеспрямованим. "При цьому, – як стверджують автори, – сам педагог ніби знаходиться одночасно в декількох "площинах": він безпосередньо взаємодіє з партнером, спостерігає за собою і свої-

ми діями з позицій їх "професійної відповідності" (рефлексивний контекст спілкування), тримає на контролі свідомості ціль, яку прийняв найпершою, і одночасно оцінює доцільність її збереження або заміни на нову (раціональний контекст спілкування)" (Голярдик, Дика, 2014, с. 67).

Отже, педагогічне спілкування розглядаємо як засіб вирішення освітніх завдань, ініціатором, організатором і головною керівною ланкою якого виступає педагог. До функцій педагогічного спілкування належать: взаємопізнання вихователя і вихованця; обмін думками, почуттями та інформацією; організація і здійснення різноманітних та багатограних навчально-виховних заходів; самовираження, самовизначення і самоутвердження учасників цього процесу.

Визначаючи психологічні умови організації педагогічного спілкування, І. Головська, Т. Ушакова акцентують на тому, що одним з найважливіших аспектів цього процесу бачиться проблема педагогічного такту, що проявляється не тільки в освітніх результатах спілкування педагога з учнями, а й у повазі до особистості дітей, увазі до їх психічного стану та багатьох інших компонентів. Саме завдяки визначенню певних закономірностей спілкування, способів та моделей поведінки з дітьми педагог має досягти успіхів у підвищенні своїх професійних якостей і побудові гармонійних взаємин в системі "педагог – вихованець" (Головська, Ушакова, 2013).

Необхідно відзначити, що педагогічне спілкування забезпечує ефективну взаємодію різних суб'єктів освітнього процесу, виступає дієвим чинником його функціонування за умови застосування гуманістичного, індивідуального та особистісно зорієнтованого підходу в його організації.

Гуманістична спрямованість педагогічного спілкування педагога з учнями визначає пріоритетність особистісного розвитку дитини, а також полягає в забезпеченні послідовного ставлення до дитини як свідомої та відповідальної особи, яка має право на власну думку, самостійний вибір, використання незвичних засобів у досягненні мети, ухвалення неординарних рішень, прояв нестандартності в мис-

ленні, висловлюванні власних суджень та виробленні індивідуального стилю комунікації як з дорослим, так і однолітками (Косенко).

Гуманістична спрямованість властива для міжособистісного спілкування в усіх фахівців професійного типу "людина-людина", проте, особливо значення вона набуває у працівників галузі охорони здоров'я. Лікарям, фельдшерам, медсестрам доводиться спілкуватися з людьми, котрі здебільшого пригнічені й роздратовані погіршенням стану свого здоров'я, неочікуваними змінами звичайного способу життя та трудової діяльності, довготривалою розлукою з рідними і близькими під час перебування в лікарні тощо. Природна тривога за своє життя і стан здоров'я можуть викликати у хворих різні психогенні реакції, що суттєво ускладнює професійне спілкування медичного працівника. Зважаючи на те, що пацієнт не завжди спроможний контролювати власні емоції, медичний персонал має грамотно, зі знанням мовного етикету, психології та етики міжособистісного спілкування вибудовувати стратегію професійної взаємодії на всіх етапах догляду за хворим (Мудріцька, 2014).

Результати численних досліджень доводять, що мовний етикет є самобутнім живим механізмом, посередництвом якого реалізується мета міжособистісного спілкування. Він забезпечує взаємодію людей з різних соціальних груп незалежно від їх віку (дітей, молоді, людей середнього віку та старшого покоління), різновиду професійної діяльності (інтелігенції, робітників, селянства), освітнього рівня та місця проживання тощо. Для мовного етикету властива цілісна система спеціалізованих функцій:

ввічливості (коногативна) – зумовлює прояви ввічливості у взаємодії усіх суб'єктів комунікації;

регулююча (регулятивна) – забезпечує вибір адекватної форми спілкування на етапі налагодження комунікації, визначаючи характер стосунків між адресатом й адресантом;

впливу (імперативна, волонтеративна) – дозволяє передбачити вербальну, жестову, діяльну реакцію співрозмовників;

апелятивна (звертальна) – сприяє

зверненню уваги співбесідника.

На думку Н. Формановської, усі названі вище функції мовного етикету базуються на комунікативній функції мови (Формановська, 1989).

У сучасному підручнику з основ комунікативної лінгвістики, автором якого є Ф. Бацевич, уживаються дефініції "мовленнєва етика" і відповідно "мовленнєвий етикет". Мовленнєва етика трактується як усталені норми і правила мовленнєвої поведінки індивіда. Вони ґрунтуються як на особливостях національно-культурних традицій, так і етнопсихологічних аспектах суб'єктів спілкування.

Закономірно, що етикет спілкування є загальнолюдським явищем. Проте для нього властиві специфічно етнічні риси, зумовлені природно-кліматичними умовами, провідним видом господарської діяльності, міжкультурними контактами, релігійними особливостями. Важливими факторами розвитку етикету спілкування є особливості культурогенези суспільства та його приналежність до певного цивілізаційного простору. Водночас, дослідники серед визначальних чинників специфіки етикету спілкування виокремлюють національний характер, тип темпераменту, ментальність народу. Таким чином, в основі мовленнєвого етикету українців покладено їх релігійність, повагу до батьків, жінки, емоційність, толерантність, демократизм тощо.

Розглядаючи структуру мовленнєвого етикету, Ф. Бацевич серед його компонентів відзначає стандартні, стереотипні словесні формули, які уживаються у повсякденних ситуаціях. Це, передусім, ті, що систематично повторюються: вітання, прощання, вибачення, запрошення, побажання тощо. Характерною їх особливістю є те, що вони не створюються у процесі мовлення, а відтворюються в типових комунікативних ситуаціях. Це, безумовно, суттєво полегшує налагодження і перебігу процесу спілкування (Бацевич, 2004, с. 261).

В етнопедagogічних дослідженнях М. Стельмаховича зазначається, що норми поведінки людьми вироблялися впродовж тисячоліть. Він наголошує, що для їх передачі прийдешнім поколінням необхідно з раннього віку дитині привчитися до виконання цих

норм і правил. З позиції гуманізму народної педагогіки вчений зазначає, що такий процес має здійснюватися без примусу і в жодному випадку без насильства. Після засвоєння людиною цих правил вони зможуть перетворитися у її ціннісні орієнтири і виявлятимуться в культурі поведінки і вихованості в цілому (Стельмахович).

Сьогодні актуально звучить думка М. Стельмаховича про те, що український мовний етикет є своєрідним національним кодексом словесної добростойності. Історично сформовані в культурі українців правила ввічливості передаються прийдешнім поколінням як зразок мовленнєвої поведінки особистості. Водночас вони є виразником гідності й честі людини, національної шляхетності та духовності. Вчений наголошує, що український мовний етикет є явищем прогресивним і винятково національним, оскільки належить рідній для українців мові та відображає їх національні особливості (Стельмахович, 1998, с. 20).

Результати досліджень доводять, що важливими структурними компонентами мовленнєвого етикету українців є етикетні формули: привітання, звертання, подяки, прощання, вибачення, побажання, прохання тощо. Фахівці наголошують, що звертання має пріоритетне значення для початку ефективної комунікації. Будучи своєрідним вступним акордом для розмови, звертання визначає її тональність і відповідний стиль. Задля продовження та закінчення спілкування важливими є етикетні вітальні чи прощальні формули. Вони обираються на власний розсуд мовцями і відповідають їх особистим уподобанням. У фактичному спілкуванні, спрямованому не тільки на обмін інформацією, а й на підтримання добрих взаємин у мовленнєвій комунікації між близькими людьми, у розмові з дітьми, використовуються петирифрази, епітети з пестливими суфіксами (Андрійку, пташечко, сонечко, дівчатонька тощо). Оцінюючи значення етикетних звертань у мовному етикеті українців, дослідники наголошують, що у зв'язку із соціокультурним розвитком вони зазнали найбільших змін (Рускуліс, 2014).

Для офіційного вжитку передбачено використання: пане (пані, панове), добродію (добродійко, добродію), друзі, товариство, колеги, громадо, громадянине (громадянку, громадяни), товаришу (товаришко, товариші). Ці слова, у свою чергу, супроводжуються такими етикетними означеннями як: вельмишановний, вельмиповажний, глибокошановний, високодостойний, дорогий, приміром, високоповажний пане Президенте, глибокоповажні пані та панове, дорогі друзі, високоповажна святочна громадо, шановні колеги. Залежно від тональності і завдань спілкування здійснюється вибір звертання. На офіційному рівні в усному спілкуванні широкого вжитку набуло звертання пане (пані, панове). Ним послуговуються, здебільшого, у поєднанні з іменем, фахом чи родом діяльності людини (пане Олеже, пане професоре, пане директоре) (Ветрова, 2007, с. 78).

Ознайомлення майбутніх фахівців професійного типу "людина-людина" з нормами та правилами українського мовного етикету спрямоване на забезпечення поваги до гідності кожної людини при виконанні нею професійних обов'язків. Опанування правилами українського мовного етикету є критерієм оцінки рівня загальної і професійної культури особистості. Підготовка майбутніх фахівців професійного типу "людина-людина" до міжособового спілкування засобами українського мовного етикету може здійснюватися у профільних закладах освіти під час вивчення блоку гуманітарних дисциплін, зокрема, "Основи психології та міжособового спілкування", "Культура професійного мовлення", "Професійна культура" та інших. Під час аудиторних занять і виконання самостійної поза аудиторної роботи студенти ознайомлюються з правилами українського мовного етикету та усвідомлюють необхідність їх дотримання кожною особистістю як у повсякденному житті, так і при виконанні професійних обов'язків.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування готовності до практичного застосування правил українського мовного етикету в міжособовому спілкуванні відбувається завдяки створенню під час навчання в ЗВО комунікаційних ситуацій, діалогів, вивчення текстів, ознайомлення з науково-популярними творами тощо.

Опановуючи знаннями українського мовного етикету, майбутні фахівці в галузі освіти, охорони здоров'я та правопорядку, сфери надання різноманітних послуг засвоюють правила поведінки мовців, що є усталеними, вивіренними часом, звичаями міжособистісної вербальної та невербальної комунікації суб'єктів спілкування. Завдяки ознайомленню зі структурними компонентами мовного етикету, важливе значення серед яких відводиться мовним знакам, етичним формулам, символам, а також міміці і жестам як єдиній цілісній системі, майбутні фахівці професійного типу "людина-людина" набувають здатності ефективної міжособової комунікації в різноманітних життєвих і професійних ситуаціях.

Подальші дослідження можуть зосереджуватися на теоретико-методологічному обґрунтуванні методики підготовки майбутніх фахівців професійного типу "людина-людина" до міжособового спілкування в контексті модернізації вимог до професійної діяльності лікарів і педагогів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Ахманова, О. С. (1969). Словарь лингвистических терминов. Москва.

Барановська, Л. В. (1995). Професійне спілкування: концепція навчання та результати її реалізації. Київ.

Бацевич, Ф. С. (2004). Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Видавничий центр "Академія".

Ветрова, Е. С. (2007). Звертання пане, пані, добродію, добродію в українському мовному етикеті. *Збірник наукових праць*, 15. Донецьк: ДонНУ.

Голярдик, Н. А., Дика Л. Л. (2014). Педагогічне спілкування як фактор взаємодії викладача і студентів у вищих навчальних закладах. *Збірник наукових праць*, 2(71), 64–73.

Головська, І. Г., Ушакова, Т. Ю. (2013). Психологічні умови розвитку педагогічного спілкування. *Наука і освіта*, 7, 229–233.

Косенко, Ю. М. Підготовка майбутніх вихователів до педагогічної взаємодії. Електронний ресурс. Взято з http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_65/66.pdf

Мацько, Л. І. (2007). Культура української мови. Київ: Академія.

Мудріцька, В. К. (2014). Тактика ко-

мунікативної взаємодії медичних працівників та пацієнтів у терапевтичному відділенні. *Медсестринство*, 4, 29–30.

Доротюк, В. І., Рогоза, В. В. (2019). Обираємо професії типу "людина-людина", "людина-знакова система", "людина-художній образ". Київ: КОНВІПРИНТ.

Пентилок, М. І. (2011). Ділове спілкування та культура мовлення. Київ: Центр учбової літератури.

Рускуліс, Л. В. (2014). Українська мова (за професійним спрямуванням). Миколаїв: Іліон.

Сабліна, С. В. (2002). Сучасні мовознавчі проблеми дослідження українського мовного етикету. *Вісник Запорізького державного університету*, 3, 28–36.

Спіріна, Т. П. Принципи професійного спілкування майбутніх соціальних педагогів. Взято з http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1236/1/T_SPIRINA_ZNPVIKNUITS_25_KSP%26KO_IPSP.pdf

Стельмахович, М. Мовний етикет. Взято з: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine20-2.pdf>.

Стельмахович, М. (1998). Український мовленнєвий етикет. *Дивослово*, 3, 20–22.

Тищенко, О. (2003). Модель курсу "Мова професійного спілкування". *Дивослово*, 9, 56–59.

Формановская, Н. И. 1989. Речевой этикет и культура общения. Москва: Высш. школа.

Яців, С. (2019). Формування мовленнєвої культури студентів-першокурсників у ракурсі викликів сьогодення. *Молодь і ринок*, 11/178, 95–98.

REFERENCES

Akhmanova, O. S. (1969). Slovar linyhvystrycheskykh termynov. Moskva.

Baranovska, L. V. (1995). Profesiine spilkuvannia: kontseptsiiia navchannia ta rezultatyii realizatsii. Kyiv.

Batsevych, F. S. (2004). Osnovy komunikatyvnoi linyhvystryky. Kyiv: Vydavnychiy tsentr "Akademiia".

Vetrova, E. S. (2007). Zvertannia pane, pani, dobrodiu, dobrodiiko v ukrainskomu movnomu etyketi. Zb. nauk. prats, 15. Donetsk: DonNU.

Holiardyk, N. A., Dyka, L. L. (2014). Pedahohichne spilkuvannia yak factor vzaiemodii vykladacha i studentiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh.

Zbirnyk naukovykh prats, 2(71), 64–73.

Holovska, I. H., Ushakova, T. Yu. (2013). Psykholohichni umovy rozvytku pedahohichnoho spilkuvannia. *Nauka i osvita*, 7, 229–233.

Kosenko, Yu. M. Pidhotovka maibutnykh vykhovateliv do pedahohichnoi vzaiemodii. Retrieved from http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_65/66.pdf

Matsko, L. I. (2007). Kultura ukrainskoi movy. Kyiv: Akademiia. 360 s.

Mudritska, V. K. (2014). Taktyka komunikatyvnoi vzaiemodii medychnykh pratsivnykiv ta patsientiv u terapevtychnomu viddilenni. *Medsestrynstvo*, 4, 29–30.

Dorotiuk, V. I., Rohoza, V. V. (2019). Obyraiemo profesii typu "liudyna-liudyna", "liudyna-znakova systema", "liudyna-khudozhnii obraz". *Navchalnyi posibnyk*. Kyiv: KONVIPRINT.

Pentyliuk, M. I. (2011). Dilove spilkuvannia ta kultura movlennia. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury.

Ruskulis, L. V. (2014). Ukrainska mova (za profesiinym spriamuvanniam). *Navchalnyi posibnyk*. Mykolaiv: Ilion.

Sablina, S. V. (2002). Suchasni movoznavchi problem doslidzhennia ukrainskoho movnoho etyketu. *Visnyk Zaporizkoho derzhavnoho universytetu*, 3, 28–36.

Spirina, T. P. Pryntsypy profesiinoho spilkuvannia maibutnykh sotsialnykh pedahohiv. Retrieved from http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1236/1/T_SPIRINA_ZNPVIKNUITS_25_KSP%26KO_IPSP.pdf

Stelmakhovych, M. Movnyi etyket. Retrieved from <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine20-2.pdf>.

Stelmakhovych, M. (1998). Ukrainskyi movlennievyy etyket. *Dyvoslovo*, 3, 20–22.

Tyshchenko, O. (2003). Model kursu "Mova profesiinoho spilkuvannia". *Dyvoslovo*, 9, 56–59.

Formanovskaia, N. Y. Rechevoi etyket y kultura obshcheniia. Moskva: Vyssh. Shkola.

Yatsiv, S. (2019). Formuvannia movlennievoi kultury studentiv-pershokursnykiv u rakursi vyklykiv sohodennia. *Molod i ryнок*, 11/178, 95–98.

Стаття надійшла 17.09.2020 р.